

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 808.5:811.161.2(049.32)

ХАРЧУК Лілія – кандидат філологічних наук, старший викладач катедри української мови, Національний університет «Львівська політехніка», Львів, вул. Степана Бандери, 12, 79031, Україна (liliia.v.kharchuk@lpnu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0063-1956>

Scopus-Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200313809>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.28>

НОРМАТИВНІСТЬ ЯК ДОРОГОВКАЗ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ Рецензія на навчальний посібник Микитюк О. «Сучасна українська мова: самобутність, система, норма»¹

Мова – це вагомий показник національної культури будь-якого народу, через що кожному мовцеві варто дбати про високу якість мовлення. Довготривале, повсякчасне і підступне втручання у внутрішні закони природнього розвитку української мови, тенденція до усунення її питомих рис, численні так звані «чищення» (вилучення літер з абетки, боротьба із «застарілими (архаїчними)» формами, провінціалізмами, діалектизмами, «неприродніми» утвореннями і лексемами тощо), що мовбито «відривали літературну мову від живої української мови і вбивали клин між українською та російською мовами» (Хвиля, 1933, с. 44), – усе це й призвело до великої трагедії – лінгвоциду, плоди якого, на жаль, ми пожинаємо й досі.

Про стан української мови сьогодення влучно сказала Ірина Фаріон (2010): «Зміна мови відбувається тільки разом зі зміною нашого внутрішнього світу. Система світоглядних цінностей кожної людини, громадянина формує матрицю суспільства й держави. Мова в цьому процесі відіграє першорядну роль не тільки тому, що без неї людина немислима, але й тому, що мова – духові кордони нації» (с. 17).

Національний університет «Львівська політехніка» славиться неординарною науково-навчальною літературою, серед яких

чільне місце посідає навчальний посібник Оксани Микитюк (2020) «Сучасна українська мова: самобутність, система, норма», який вперше вийшов друком ще 2010 року. На сьогодні посібник налічує вже шість видань (2010, 2012, 2013, 2015, 2018, 2020). Сама назва цього оригінального видання засвідчує три напрямки подачі матеріалу: самобутність, система, норма. Перший напрям – самобутність, тобто те, чим ми цікаві для своєї окремішності та неповторності. Другий напрям – мовна система – навзаєм пов'язана в одне ціле вертикаль мовних розділів: фонетики, дериватології, морфології, синтаксису та стилістики. Третій напрям – мовна норма як шлях до впровадження мовленнєвої культури. Така структура подачі матеріалу дає змогу відтворити державницьку вагу мови, покращити власне мовлення та через цікавинки, які є у відрізювачами мовного матеріалу, легко, невимушено (часом і весело) засвоїти та закріпити поданий матеріал (Микитюк, 2020).

Структура посібника – це шістнадцять розділів, кожен з яких демонструє самобутність української мови, її багатство, досконалість, гнучкість та багатогранність. Системний виклад матеріалу дає змогу вивчити сучасний стан мови та побачити процеси руйнування мовної норми під впливом низки заборон радянського часу. Варто зауважити, що всі теми підручника у виразнюють ті риси, що роблять мову неповторною та відрізняють

¹ Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 440 с.

її від інших мов, що є джерелом суржикових висловів та лінгвістичних ляпсусів.

Позитивним є те, що кожна тема має чітку структуру: самобутність, історична довідка, сучасний стан та порушення мовної норми. Список питань для закріплення пропонуваного теоретичного матеріалу та рекомендована література (які подано до кожної теми) допоможуть читачам вивчити систему мови.

Задля кращого сприйняття матеріалу до кожного розділу посібника запропоновано контекстуально доцільні афоризми, крилаті вислови відомих українських і закордонних мовознавців, письменників, культурних діячів, державників тощо. Оригінальним є й те, що кожен мовний розділ відкривають студентські плакати з мовно-мистецької виставки «Передаймо нащадкам наш скарб – рідну мову», яку розпочала у Львівській політехніці Ірина Фаріон 1998-го року спільно зі студентами-архітекторами та дизайнерами Національного університету «Львівська політехніка». Студентські творчі роботи, створені в жанрі мовного політичного плакату, з промовистими заголовками («Рідна мова – коріння нації», «Доля мови формує і долю народу», «Мова така ж неосяжна і загадкова, як бездонна глибина очей», «Мова була і залишається для нас загадкою», «Відчуй тепло рідної мови», «Мова – головний інструмент взаємодії зі світом», «Розум і серце людини, так як і її мова, зберігає відбиток країни, в якій вона народилася» тощо) яскраво ілюструють кожну тему, зважаючи на актуальні питання мовної політики сьогодення, адже це дає змогу підкріпити розуміння мови через мистецький план, бо мова – це сила і краса водночас.

Пізнавальними є рубрики посібника «Звернімо увагу!», в яких авторка подає більш поглиблений зіставний аналіз або інформативний матеріал із відповідної теми, різноманітні цікавинки, змістовні узагальнювальні таблиці, що дає змогу увиразнити науковий текст і опанувати мовний матеріал у новітній, невимушеній формі.

Багатогранним є розділ «Українська мова – національна мова українського народу», у якому висвітлено стан української мови в державному, духовому та культурно-освітньому просторі, подано характеристику української мови серед інших мов, з'ясовано

походження української мови, розглянуто національну та літературну українську мову, висвітлено історію української літературної мови, виокремлено основні функції мови, охарактеризовано мову та мовлення і показано роль мовної норми.

Зазначимо, що навчальний посібник містить аналіз основних мовознавчих розділів: лексики, фонетики, морфеміки, словотвору, граматики (морфології та синтаксису). Доречною є тема «Лексикографія», у якій розлого показано історію українського словництва, зосереджено увагу на словникарській справі 1917 р. – кінця ХХ ст., розлого описано словник Бориса Грінченка, охарактеризовано способи укладання словників, подано аналіз не лише енциклопедичного, лінгвістичного (філологічного), орфографічного, ортоепічного, тлумачного, перекладного, історичного, етимологічного, діалектного, термінологічного словників, а й звернуто увагу на словники мови письменника, епітетів, частотні, морфемні та інші праці, що засвідчують багатство української мови.

Тема «Лексикологія» подана ґрунтовно, всебічно і детально. Авторка подає сучасне трактування слова як основної мовної одиниці, розглядає зв'язок між словом і поняттям, глибоко аналізує лексико-семантичні відношення між словами (омонімію, паронімію, антонімію та синонімію), досліджує лексику української мови з погляду її походження, вживання та стилістичних особливостей. Варто наголосити, що посібник містить цікавий матеріал про корінну (споконвічну, питому) і запозичену лексику, її шляхи проникнення в українську мову, доцільність та недоцільність запозичень у мові та ставлення до запозичень в інших мовах.

Розгляд та класифікацію українських фразеологізмів зроблено вичерпно і цікаво, подано низку ненормативних фразеологізмів розмовно-побутового та ділового стилю.

Матеріал з фонетики викладено системно і просто. Проаналізовано аспекти вивчення мовного звуку, систему голосних та приголосних фонем, зв'язок звуку і значення, звукові зміни у мовленнєвому потоці, чергування голосних і приголосних, типи складів, наголошування слів української мови.

У посібнику детально подано характеристику морфеміки та словотвору української

мови. Виокремлено типи морфем (за роллю, функцією, походженням, частиномовною належністю, мінливістю звукового складу, наявністю або відсутністю звукового показника, кількістю наявних фонем, ступенем здатності сполучатися з іншими морфемами) та на основі яскравих прикладів зроблено аналіз морфемної структури сучасної української мови.

Навчальний посібник містить деталізовану та вичерпну характеристику морфологічної структури української мови. Доречними для читачів є таблиці, в яких проілюстровано особливості вживання слів різних частин мови.

Ґрунтовно проведено й аналіз граматичної системи української мови. На основі кожної частини мови проаналізовано семантичні, словотвірні, морфологічні та синтаксичні критерії. Стрижневі поняття морфології посібник допомагає вивчити системно і просто.

Тема «Синтаксис» має низку цікавих ілюстрацій, які унаочнюють теоретичну частину. Добре, що матеріал підручника містить відомості про особливості дієслівного керування, особливості зв'язку підмета з присудком, порушення мовної норми в багатокмпонентних складних реченнях та способи відтворення чужого мовлення.

Знаковим є й те, що в посібнику не лише подано аналіз основних мовознавчих розділів, а й звернуто увагу студентів на значні порушення мовної норми та втручання в систему мову впродовж радянського часу.

Зазначимо, що кожен розділ подано системно, а матеріал підкріплений численними таблицями з культури мовлення. У цьому посібникові чітко проілюстровано відновлення мовної норми відповідно до правописних реалій.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на мову авторки навчального посібника. Вже в першому виданні «Сучасна українська мова: самобутність, система, норма» (2010 р.), (зауважимо, за 9 років до впровадження нової редакції Українського правопису 2019 р.) О. Микитюк використовує в тексті традиційні правописні правила, а не правила псевдонаукового спадку радянської науки; вживає власне українську лексику, природню, справжню, зовсім не торкану постійними зовнішніми втручаннями, наприклад: *словництво, ортографічний, ортоепічний, асоціативний, дія-*

*лектизми, матеріал, абрєвіатура, діалог, на Руси, самобутности, самостійности, незалежности, багатозначности, єдности, доброзвучности, мелодійности, категорія перехідности / неперехідности, мислетвірний, синонімійний / синонімний, антонімійний / антонімний, полісемійний, паронімійний / паронімний, авдиторія, павза, лавреат, проєкт, етер, міт, мітологія, себто, навдивовижу, одієслівнення, функційний, межимовний тощо. Спостережено, що часом авторка подає в дужках питомі синонімні відповідники до сталих мовознавчих термінів і визначень, наприклад: *опрощення (спрощення), плеоназм (багатослівність), комунікативний (спілкувальний), ідеографічний (тематичний) словник, інверсійний (зворотний) словник, корінна (споконвічна, питома) лексика, мелодійність (доброзвучність) мови, акцентуація (наголос), модальні (фразові) частки* тощо.*

Варто наголосити, що кожне з шести видань рецензованого навчального посібника нагороджено різними відзнаками, позаяк неодноразово саме ця універсальна та оригінальна науково-методична праця ставала тріумфатором у номінаціях різних конкурсів: диплом «Найкраща книга Видавництва Львівської політехніки» (Львів, 25 травня 2012 року); переможець конкурсу монографій, підручників та навчальних посібників у номінації «Найкращий навчальний посібник» (диплом першого ступеня Національного університету «Львівська політехніка», 2018 р.); диплом переможця конкурсу електронних каталогів; переможець XX Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2018» у Номінаційному полі «ОБРІІ / спеціальна література / довідкові видання»; переможець (2-е місце в номінації соціогуманітарні та економічні науки) Всеукраїнського конкурсу наукових та навчальних видань «Відкрита наука, сталий розвиток та інноваційні агротехнології» (Суми, 2020).

Отже, навчальний посібник Оксани Микитюк «Сучасна українська мова: самобутність, система, норма» – це синтез ґрунтовного теоретичного та вичерпного практичного матеріалу, поданий крізь призму культури мовлення. Текст посібника має чітку структуру, містить синтез усіх мовознавчих розділів, що вможливорює системно та якісно використовувати пропонований

матеріал в опануванні філологічних дисциплін. Переконані, що посібник призначено не лише для філологів, викладачів, студентів, вчителів і учнів, а й для всіх охочих вивчати її Величність українську мову, для всіх, кого цікавить життя Слова.

ЛІТЕРАТУРА

- Микитюк О.** Сучасна українська мова: самобутність, система, норма Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 440 с.
- Фаріон І.Д.** Мовна норма: знищення, пошук, віднова. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. 336 с.
- Хвиля А.** Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті. Харків, 1933.

REFERENCES

- Mykytiuk, O.** (2020). *Suchasna ukrains'ka mova: samobutnist', systema, norma* [Modern Ukrainian language: identity, system, norm]. L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koi politekhniki [Publishing House of Lviv Polytechnic National University] [in Ukrainian].
- Farion, I.D.** (2010). *Movna norma: znyschennia, poshuk, vidnova* [Language norm: destruction, search, restoration]. Ivano-Frankivs'k : Misto NV [in Ukrainian].
- Khvyliia, A.** (1933). *Znyshchyty korinnia ukrainskoho natsionalizmu na movnomu fronti*. [To destroy the roots of Ukrainian nationalism on the language front]. Kharkiv [in Ukrainian].